

Acta Psychologica Tyrnaviensia

21

25. výročie Katedry psychológie FF TU
na obnovenej Trnavskej univerzite (1992-2017)

TRNAVA 2017

ACTA PSYCHOLOGICA TYRNAVIENSIA 21

EDITOR

Doc. PhDr. Marián Špajdel, PhD.

VYDAVATEĽ A TLAČ

Spolok Slovákov v Poľsku
v spolupráci s Filozofickou fakultou
Trnavskej univerzity v Trnave

Towarzystwo Słowaków w Polsce
ul. św. Filipa 7, 31-150 Kraków
zg@tsp.org.pl, www.tsp.org.pl

Filozofická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave
Hornopotočná 23, 918 43 Trnava
+421 33 5939303
katpsych@truni.sk, fff.truni.sk

© Towarzystwo Słowaków w Polsce, 2017

© Filozofická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave, 2017

ISBN 978-83-8111-026-6

Spokojnosť so životom z pohľadu učiteľov

D Ě D O V Á M Á R I A

Katedra psychológie, Filozofická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave

Anotácia · Príspevok sa zaoberá konštruktom životnej spokojnosti v súvislosti s pohlavím, vekom, veľkosťou učiteľského zboru, veľkosťou školy, rodinného stavu, domácnosti, v ktorej žijú. Výskumný súbore tvorilo 161 učiteľov základných a materských škôl. Pre získanie dát bol použitý Dotazník životnej spokojnosti (J. Fahrenberga, M. Myrtek, J. Schumacher, E. Brähler, 2001) a Dotazník na sociodemografické premenné. Priemerný vek učiteľov bol 34,18 rokov, $SD= 11$, 16 pričom vek sa pohyboval v rozpätí od 20 do 59 rokov. Výsledky výskumu poukázali, že najvyššiu úroveň spokojnosti so životom vykazovali učelia so spokojnosťou v práci, zamestnaním, najnižšiu v spokojnosti s vlastnými deťmi. Z hľadiska veku, vyššiu spokojnosť so životom dosahujú učelia v strednom veku v porovnaní s učiteľmi do 35 rokov a učelia nad 55 rokov sú signifikantne spokojnejší so životom ako mladí učelia do 35 rokov. Z hľadiska rodinného stavu vyššiu mieru životnej spokojnosti vykazovali učelia ženatí/vydaté v porovnaní so slobodnými učiteľmi. Výsledky hierarchickej regresnej analýzy poukázali, že vybrané demografické premenné vysvetľujú 17, 3% variancie životnej spokojnosti, pričom štatisticky signifikantný sa ukázal vek a domácnosť, v ktorej učelia žijú.

Kľúčové slová · rodinný stav, učelia, vek, spokojnosť so životom

Pojem **spokojnosť so životom** prvýkrát vytvoril Neugarten v roku 1961 a je výsledkom porovnania medzi tým, čo človek chce mať a čo vlastne má (Akt, Özer, Karabulut, 2003). Shin, Johnson (1978) vymedzujú životnú spokojnosť ako celkové hodnotenie kvality života osoby podľa subjektívne stanovených kritérií. Uvádzajú, že životná spokojnosť je výsledkom pozitívneho hodnotenia životných situácií a pozitívneho porovnania týchto životných situácií s ostatnými v minulosti. Fahrenberg poukazuje, že životná spokojnosť je tvorená spokojnosťou jednotlivca v 10 oblastiach života: zdravie, práca a zamestnanie, finančná situácia, voľný čas, manželstvo a partnerstvo, vzťah k vlastným deťom, vlastná osoba, priatelia, známi a príbuzní a bývanie. Haybron (2005) popisuje faktory, ktoré vyjadrujú spokojnosť jednotlivca so svojim životom. Tieto faktory sú vyjadrené rovnicou $S=K+O+V$, pričom S- spokojnosť (trvalá miera šťastia), K- konštitúcia (dedičná dispozícia k prežívaniu šťastia), O- životné okolnosti, V- vôľou meniace faktory (vnútorné okolnosti).

K základným zložkám životnej spokojnosti možno podľa Bratskej (2005) zaradiť seberealizáciu, schopnosť vyrovnáť sa so životnými problémami. Podľa Babinčáka (2008) spokojnosť sa chápe ako spokojnosť so životom ako celkom, t.j. globálna spokojnosť, alebo spokojnosť so špecifickými oblasťami života. Špecifické oblasti života, ku ktorým možno zaradiť zdravie, blahobyť a partnerské šťastie patria k najdôležitejším pri zhodnotení celkovej životnej spokojnosti, avšak nemožno usudzovať, že jednotlivci prisudzujú rovnakú dôležitosť každej tejto oblasti života.

V psychológii bola problematika životnej spokojnosti rozpracovávaná vo viacerých kontextoch. Kačmárová (2011) poukázala na pozitívny vzťah medzi globálnou pracovnou spokojnosťou a životnou spokojnosťou. V súvislosti s pracovnou spokojnosťou ako významné sa ukazujú exogénne faktory, ktoré zahŕňajú pracovné prostredie, materiálno-technické vybavenie, odmeňovanie, riadenie a endogénne faktory ako subjektívna spokojnosť so sociálnymi vzťahmi, viera vo vlastné schopnosti. Spokojnosť s prácou je ovplyvnená aj rodinno-pracovným konfliktom, kedy rodinný život vplýva na pracovnú činnosť, alebo pracovno-rodinným konfliktom v ktorom práca ovplyvňuje rodinný život (Erdamar, Demirel, 2016). Jedným z faktorov, ktorý ovplyvňuje životnú spokojnosť je aj spokojnosť so zdravím. Ukázalo sa, že učitelia vykazujú menšiu spokojnosť so svojim zdravím v porovnaní s pracovníkmi bánk. Ďalšími premennými vzťahujúcimi sa ku spokojnosti so životom sú pohlavie, rodinný stav, vek učiteľov (Fahrenberger, al., 2001; Popelková, 2011). U učiteľov boli zaznamenané významné súvislosti medzi spokojnosťou so životom a osobnostnými črtami (Popelková, Šišková, Začková, 2010; Janovská, Orosová, 2015). Významnými prediktormi životnej spokojnosti sú neuroticizmus, extravézia a sebahodnotenie. Na pomáhajúci rozmer profesie pedagóga a jeho krehkosť upozorňuje Schmidbauer v tzv. „syndróme pomáhajúceho“, ako špecifickej narcistickej poruche (Schmidbauer 1997; Sedláček 2016).

Z hľadiska náročnosti profesie učiteľa, ako aj ohrozenie k vyhoreniu nás zaujíma, ako sú učitelia spokojní so svojim životom vzhľadom na vybrané premenné.

1 Výskumný cieľ

Zámerom predkladaného výskumu je hľadať odpovede na nasledujúce otázky:

1. Ako sú spokojní so životom učitelia materských a základných škôl ?
V ktorej oblasti vnímajú učitelia najvyššiu a najnižšiu mieru spokojnosti?

2. Existujú medzi učiteľmi rozdiely v spokojnosti so životom na základe pohlavia, veku, veľkosti učiteľského zboru, veľkosti školy, rodinného stavu, domácnosti, v ktorej žijú?
3. Existuje súvislosť medzi vybranými sociodemografickými premennými a spokojnosťou so životom?

1.1 Výskumný súbor

Výskumný súbor tvorilo 158 učiteľov materských a základných škôl miest a obcí západného Slovenska. Mužov bolo 15 (9,5%) a žien 143 (90,5%). Priemerný vek učiteľov bol 34,18 rokov, $SD= 11, 16$ pričom vek sa pohyboval v rozpätí od 20 do 59 rokov. Vo vekovej skupine do 35 rokov bolo 40 učiteľov, od 36 do 55 rokov 76 učiteľov a nad 56 rokov 42 učiteľov. Z hľadiska rodinného stavu ženatých/vydaté 76, slobodných/slobodné 67 a rozvedených 15 učiteľov.

1.2 Výskumné metódy

Na zistenie spokojnosti s rôznymi oblasťami života bol použitý *Dotazník životnej spokojnosti* autorov J. Fahrenberga, M. Myrtek, J. Schumacher, E. Brähler (2001). Dotazník zachytáva životnú spokojnosť v desiatich oblastiach života, avšak v našom výskume sme sa zamerali na analýzu spokojnosti s prácou a zamestnaním, finančnou situáciou, manželstvom a partnerstvom, vzťahom k vlastným deťom, priateľom, známym a príbuzným. Index spokojnosti s jednotlivými oblasťami je hodnotená 7 položkami na 7 bodovej Likertovej škále v rozmedzí „som veľmi nespokojný“ až po „som veľmi spokojný“.

Ďalšou metodikou bol *Dotazník na sociodemografické premenné*, ktorý bol zameraný na analýzu pohlavia, veku, veľkosti učiteľského zboru, veľkosti školy, rodinného stavu, domácnosti, v ktorej žijú.

2. Výsledky výskumu

Jedným z cieľov výskumu bola analýza vybraných oblastí životnej spokojnosti (Tabuľka 1). Výsledky poukázali, že učitelia vykazujú najvyššiu mieru spokojnosti s prácou, zamestnaním ($AM=44, 43$, $SD= 11,01$) a najnižšiu so vzťahom k vlastným deťom ($AM= 22,48$, $SD= 21,15$). Celková životná spokojnosť bola $AM= 349,81$, $SD= 58,68$.

Tabuľka 1 Priemerné hodnoty a smerodajné odchýlky jednotlivých oblastí životnej spokojnosti učiteľov materských a základných škôl

Subškály životnej spokojnosti	AM	S
Zdravie	34,82	8,74
Práca a zamestnanie	44,43	11,01
Finančná situácia	30,92	9,05
Voľný čas	33,43	10,55
Manželstvo a partnerstvo	33,47	17,93
Vzťah k vlastným deťom	22,48	21,15
Vlastná osoba	37,92	8,53
Sexualita	34,18	12,66
Priatelia, známi, príbuzní	39,32	9,27
Bývanie	36,21	11,65

Tabuľka 2 Spokojnosť so životom podľa pohlavia, veku, rodinného stavu a domácnosti

Premenné		Životná spokojnosť				
		N	AM	S	t/F	p
Pohlavie	ženy	143	351,9	58,75	1,392	0,166
	muži	15	329,8	55,98		
Vek	do 35 r.	40	319,07	33,52	-3,853	0,001
	35-55 r.	76	354,43	65,33		
	35-55 r.	76	354,43	65,33	-1,376	0,171
	55 r.-	42	370,71	53,88		
	do 35 r.	40	319,07	33,52	-5,238	0,00
	55 r.-	42	370,71	53,88		
Rodinný stav	ženatý/vydatá	76	371,31	56,69	4,806	0,001
	slobodný/á	67	327,04	52,94		
	slobodný/á	67	327,04	52,94	-1,449	0,151
	rozvedený/á	15	351,33	56,55		
Domácnosť	žijem s partnerom	34	341,9	51,8	-2,256	0,026
	žijem s manželom	83	368,92	57,3		
	žijem s manželom	83	368,92	57,3	-3,563	0,001
	žijem sám	41	327,84	60,64		

Na overenie existencie rozdielov životnej spokojnosti učiteľov v skúmaných premenných sme použili t- testy. Výsledky analýzy poukázali, že vyššiu spokojnosť so životom dosahujú učitelia v strednom veku v porovnaní s učiteľmi do 35 rokov. Zároveň sa ukázalo, že učitelia nad 55 rokov sú signifikantne spokojnejší so životom ako mladí učitelia do 35 rokov. Z hľadiska rodinného stavu vyššiu mieru spokojnosti so životom vykazovali učitelia ženatí/vydaté v porovnaní so slobodnými učiteľmi. Pri hodnotení životnej spokojnosti z pohľadu domácnosti, v ktorej učitelia žijú sa potvrdili signifikantné rozdiely medzi tými, ktorý žijú s partnerom alebo manželom, či žijú sami v domácnosti, v prospech spokojnosti učiteľov, ktorí nežijú v manželstve.

Tabuľka 3 Komparácia životnej spokojnosti učiteľov podľa veľkosti učiteľského zboru, miesta školy, veľkosti školy

Premenné		Životná spokojnosť				
		N	AM	S	t/F	p
Veľkosť učiteľského zboru	do 15 osôb	89	346,83	50,2	-0,432	0,667
	15-45 osôb	60	351,25	67,72		
	15-45 osôb	60	351,25	67,72	-0,254	0,8
	nad 45 osôb	9	357,75	69,23		
Miesto školy	dedina	60	356,4	45,59	0,016	0,987
	do 50 tis.	70	356,56	66,19		
	do 50 tis.	70	356,56	66,19	2,329	0,025
	od 50-100 tis.	19	324,84	48,29		
	od 50-100 tis.	19	324,84	48,29	-0,403	0,691
	nad 100 tis	5	336	78,7		
Veľkosť školy	do 150 žiakov	90	354,45	52,49	1,582	0,116
	150-300 žiakov	40	337,92	60,25		
	150-300 žiakov	40	337,92	60,25	-1,459	0,15
	300-700 žiakov	21	364,57	75,81		
	300-700 žiakov	21	364,57	75,81	0,435	0,67
	nad 700 žiakov	7	355,25	25,14		

Pri analýze premenných, ktoré súvisia so školou (Tabuľka 3), konkrétne veľkosť učiteľského zboru, miesto školy, veľkosť školy v kontexte spokojnosti so životom sa ukázalo, že signifikantný rozdiel sa potvrdil iba v kontexte miesta školy. Spokojnejší učitelia sú v meste do 50 tisíc obyvateľov v porovnaní s učiteľmi od 50 do 100 tisíc obyvateľov.

Na základe výsledkov hierarchickej regresnej analýzy možno konštatovať, že vybrané demografické premenné vysvetľujú 17,3% variácie životnej spokojnosti (Tabuľka 4). To poukazuje, že demografické premenné majú efekt na životnú spokojnosť, pričom štatisticky signifikantný sa ukázal vek a domácnosť, v ktorej učiteľ žije.

Tabuľka 4 Hierarchická regresná analýza pre závislú premennú celková životná spokojnosť a nezávislé premenné pohlavie, vek, veľkosť učiteľského zboru, miesto školy, veľkosť školy, rodinný stav, domácnosť

Prediktory	B	SHB	ß	Δ R2	Sig.
Demografické premenné					
Pohlavie	-30,788	15,965	-0,166	0,173	0,056
Vek	19,145	7,387	0,233		0,011
Veľkosť uč. zboru	8,623	11,155	0,091		0,441
Miesto školy	3,158	4,183	0,077		0,452
Veľkosť školy	10,557	7,996	0,149		0,189
Rodinný stav	-0,79	7,377	-0,012		0,915
Domácnosť	16,095	8,059	0,237		0,048

3 Diskusia

Výskum preukázal rozdiely v jednotlivých oblastiach životnej spokojnosti. Najvyššiu spokojnosť vykazovali učitelia v súvislosti so *spokojnosťou s prácou, zamestnaním*, najnižšiu vo vzťahu k vlastným deťom. Najvyššiu mieru spokojnosti s prácou vykazujú učitelia nad 56 rokov, najnižšiu do 35 rokov. Niektoré výskumy uvádzajú, že spokojnosť s prácou sa zvyšuje s vekom a zvyšovaním počtu odpracovaných rokov, iné že s dĺžkou pedagogickej praxe spokojnosť s prácou klesá (Kubáni, Kandrik, 2004), prípadne, že neexistuje vzťah medzi pracovnou spokojnosťou a dĺžkou pedagogickej praxe (Kačmárová, 2011). Z hľadiska rebríčka spokojnosti po práci nasledovala spokojnosť s priateľmi,

známymi, vlastnou osobou, bývaním, zdravím, sexualitou, manželstvom, partnerstvom, voľným časom, finančnou situáciou. Spokojnosť so zdravím sa v našom výskume umiestnila na štvrtom mieste v hierarchii spokojnosti so životom. Pri komparácii hodnôt spokojnosti so zdravím medzi zamestnancami bánk, zdravotníckym personálom a učiteľmi sa ukázalo, že učitelia sú so svojím zdravím významne menej spokojní než pracovníci bánk. Významný rozdiel v sledovanej oblasti sa preukázal medzi učiteľmi a pracovníkmi bánk (Popelková, 2011). Ukazuje sa, že naši učitelia sú výrazne nespokojný s voľným časom. Na nedostatok voľného času sa sťažuje 70 % učiteľov bez rozdielu pohlavia (Chmelárová, Prekopová, 2012). Najviac voľného času majú učitelia do 30 rokov, ostatné vekové kategórie sú na tom približne rovnako. Voľný čas sa pritom považuje za signifikantný ukazovateľ kvality života (Bizová, 2013).

Jedným z výskumných cieľov predloženej štúdie bola analýza životnej spokojnosti v súvislosti s demografickými premennými. U učiteľov základných a materských škôl v kontexte veku bolo zistené, že *viac spokojnejší* so životom sú *učitelia v strednom veku* v porovnaní s učiteľmi do 35 rokov. Rovnako učitelia nad 55 rokov vykazovali vyššiu mieru spokojnosti so životom ako mladí učitelia do 35 rokov. Na opačné výsledky poukazuje Popelková (2011), ktorá zistila, že najspokojnejší so životom sú mladí učitelia. Životná spokojnosť klesá v strednom veku a zostáva na rovnakej úrovni aj v období neskorej dospelosti. Podľa Chmelárovej, Prekopovej (2012) učiteľské povolanie by si znova zvolilo len 40 % učiteľov, dvakrát viac žien ako mužov. Najhorší výsledok bol v skupine 31 – 40 ročných učiteľov.

Z hľadiska rodinného stavu viac spokojným učiteľom patrili ženatí/vydaté učiteľky v porovnaní so slobodnými učiteľmi. Iný výskum (Popelková, 2011) nepreukázal významný rozdiel v spokojnosti so životom medzi slobodnými a učiteľmi žijúcimi v manželstve, resp. partnerstve. Pri hodnotení životnej spokojnosti z pohľadu domácnosti, v ktorej učitelia žijú sa ukázalo, že *učitelia, ktorí žijú s manželom/manželkou dosahujú najvyššiu mieru spokojnosti so životom*. Rozdiely sa potvrdili, aj medzi učiteľmi, ktorí žijú s partnerom alebo manželom, či žijú sami v domácnosti, v prospech spokojnosti učiteľov, ktorí nežijú v manželstve.

Pri skúmaní premenných súvisiacich so školou, konkrétne veľkosť učiteľského zboru, miesto školy, veľkosť školy v kontexte spokojnosti so životom sa ukázal významný rozdiel iba v kontexte miesta školy. Spokojnejší učitelia sú v meste do 50 tisíc obyvateľov v porovnaní s učiteľmi od 50 do 100 tisíc obyvateľov.

Tiež sme zisťovali, na základe akých demografických premenných možno predikovať životnú spokojnosť učiteľov materských a základných

škôl. Výsledky analýzy poukázali, že sociodemografické premenné vysvetľujú 17,3% *variance spokojnosti so životom*. Významný rozdiel bol preukázaný z hľadiska veku a domácnosti, v ktorej učiteľ žije.

V súčasnosti možno konštatovať závažnú rýchlosť meniaceho sa sveta a hodnôt. Do popredia vystupujú nové „hodnoty“, ktoré sú v skutočnosti len pseudohodnotami. Nemožno tvrdiť, že závažný rozvoj je zlý. Pri stále nových a nových možnostiach však, žiaľ, nutne ustupujú do úzadia aj hodnoty pôvodné. To, čo predstavuje na prvý pohľad ťažiskovú, nemennú a nezvratnú časť života, spoločnosti a sveta, je takmer zo dňa na deň spochybnené, zrelativizované a zatlačené do úzadia (Sedláček, 2016). Jednou z týchto oblastí je rodina, vzťahy a väzby v rodine, v ktorej by sa mal vytvoriť väčší priestor pre komunikáciu, zlepšenie vzťahov prostredníctvom spoločne stráveného voľného času najmä s deťmi, vzhľadom na to, že učitelia v našom výskume preukázali výraznú nespokojnosť so vzťahom k vlastným deťom. Z pracovnej oblasti sa zamerať na širšiu ponuku odborných seminárov, rozvoj osobnosti pedagóga, ako aj technické vylepšenie pracoviska. Nepochybne k významným úlohám patrí príprava samotných pedagógov na povolanie, nácvik schopnosti pracovať so stresom, záťažou a zvládať konflikty na pracovisku.

L I T E R A T Ú R A

- BABINČÁK, P. (2008). Spokojnosť so životom ako psychologická dimenzia kvality života. Prešov: Prešovská univerzita. ISBN 978-80-8068-749-6
- BIZOVÁ, N. (2013). Voľnočasové aktivity ako indikátor kvality života detí žiakov s postihnutím. In: *Nové trendy výskumu ve speciální pedagogice*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. ISBN 978-80-244-3823-8, s.311 - 318.
- BRATSKÁ, M. 2005. Dimenzie osobnosti vo vzťahu k životnej spokojnosti adolescentov z aspektu medzipohlavných rozdielov. In: *Psychológia pre život alebo ako je potrebná metanoia: zborník príspevkov*. Dunajská Streda: Pelikán. ISBN 80-97311-7-3. 2.
- ERDAMAR, G., DEMIREL, H. (2016). Job and lifesatisfactionofteachers and theconflictstheexperienceatork and athome. *Jornalofeducation and trainingstudies*, 4, 6, pp. 164-175
- FAHRENBERG, J., MYRTEK, M., SCHUMACHER, J., BRÄHLER, E. DŽS – *Dotazník životní spokojenosti*. Praha : Testcentrum, 2001.
- HAYBRON, D. M. (2005). On being happy or unhappy. *Philosophy and phenomenologicalresearch*, 71, 2, pp. 287-317, ISSN 1933-1592.
- CHMELÁROVÁ, Z., PREKOPOVÁ, J. (2012). Kvalita života a pracovná spokojnosť stredoškolských učiteľov na Slovensku. *Trendy vevzdělávání*, 5, 1, s. 118-121. ISSN 1805-8949.
- JANOVSKÁ, A- OROSOVÁ, O. (2015). Osobnostné a interpersonalné faktory spokojnosti s prácou a pohody učiteľov. *Edukácia. Vedecko-odborný časopis*, 1, 2, s. 94-102
- KAČMÁROVÁ, M. (2011). *Pracovná spokojnosť učiteľov základných a špeciálnych základných škôl*. Inštitút psychológie, Filozofická fakulta, Prešovská univerzita v Prešove.

- KUBÁNI, V., KANDRÍK, P. (2004). *Pracovní spokojnost učitelů v kontexte kvality života*. In: Džuka, J. (Ed.). *Psychologické dimenze kvality života*. Prešov: FF PU, s.358-369.
- POPELKOVÁ, M. (2011). *Spokojnost učitelů so zdravím. Škola a zdraví 21, Výchova ke zdraví: podněty ke vzdělávacím oblastem*.
- POPELKOVÁ, M., ŠIŠKOVÁ, A., ZAŤKOVÁ, M. (2009). *Životná spokojnosť a vybrané osobnostné premenné učiteľov. Psychologie a její kontexty*. FF OU v Ostravě, s. 15-31.
- SCHMIDBAUER, W. (1997). *Die hilflosen Helfer über die seelische Problematik der Helfenden Berufe*. Reinbeck bei Hamburg: Rohwolt Verlag.
- SHIN, D.C., JOHNSON, D.M. (1978). *Avowed happiness as an overall assessment of the quality of life. Social indicators research*, 5, 1-4, p.475-492.
- SEDLÁČEK, J. (2016). *Pomáhať je slastné (vybrané kapitoly a riziká v pomáhajúcej profesii zdravotníka)* Trenčín: Trenčianska univerzita Alexandra Dubčeka v Trenčíne, Fakulta zdravotníctva; Brno: Masarykova univerzita, 94s. ISBN 978-80-210-8437-7.
- SEDLÁČEK, J. (2016). *Otec a syn ako najkrajší biblický, ale najproblémovejší rodinný vzťah. Aké sú citlivé miesta súčasnej krízy otcovstva? (s. 40- 51)*. Zborník z konferencie *Výchova a vzdelávanie ako nástroj (de)formovania hodnotového systému spoločnosti V. Pozitívna autorita a jej vplyv na formovanie osobnostného rozmeru mladého človeka*. Ružomberok: Verbum, 77 s., ISBN 978-80-561-0427-9.